

священника Андрія Маньковського, з листа священника Миколаївської церкви с. Ново-Гупалівки Миколая Шумака — про підвищення у с.Різдвянці махновцями священника Леоніда Котовича.

Вбивства, грабунки, анархія часто унеможлилювали не те що проведення актуальних реформ церкви, а й нормальний глин релігійного життя. Яскраву картину нестерпних і стероризованих буднів парафії подає лист священника Успенської церкви с.Андріївки Олександрівського повіту до благочинного, датований 8 листопада 1918 р., у якому пояснюється причина несприбуття причета на окружний з'їзд: «Ніхто з селян не згодився взяти ні за які гроші; у нас досить неспокоїно, — андріївців убито сім чоловік; поблизу нас одного розстріляно, іншого — старосту — повішено, скрізь грабежі, вбивства, пожежі, повсюдно плутаються озброєні банди. Ціле церковне майно з храму взято і передано в надійні руки; церковні гроші здано до місцевої зберігальної каси. Один Бог знає, як ми живемо. Якщо ми з'їздом оштрафовані, але з причини нашої невинності, просимо штраф скасувати».

Буденне життя вимагало від церкви не зважати на будь-які політичні обставини, забувати всі негаразди заради найголовнішого — служіння Богові ради людей, своїх «духовних овець», про які треба було піклуватися повсякчас. Не випадково традиційно важливою сферою діяльності церкви залишалася благодійна, яка допомагала людям вижити в умовах руйни, соціальної незахищеності. Проявом її слугували постійні і численні добровільні збори пожертв, участь церкви в добродійних акціях. Допомогали інвалідам-сліпим, колонії малолітніх злочинців, місцевому благодійному товариству тощо. Були серед грошових зборів весни-осені 1918 р. такі, що мали очевидно державницьке і патріотичне спрямування: на користь тих, хто постраждав у Київській катастрофі від вибуху більшовицьких снарядів, на користь біженців, хворих і поранених воїнів, голодуючих Галичини й Буковини.

Низка зборів відверто нагадувала собою залежний від Москви статус православ'я в Українській Державі: на будівництво храмів у Москві та інших містах Росії, «на відновлення православ'я на Кавказі», «на місіонерство серед народів півночі», «на користь нужденних слов'ян» тощо. На все це потрібно було звертати увагу своєчасно і дбало.

Отож, Катеринославщина 1918 р. була надзвичайно типовим прикладом того, як консервативні тенденції периферії, поєднані з поступовою і поміркованою політичною лінією гетьманату, вели до нормалізації становища церкви. Відбувалося повернення втраченого, наповнення життя національним і державницьким змістом.

¹ Держархів Запорізької обл., ф.Р-2124, оп.1, спр.7, арк.66.

² Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917-1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). Навч. посібник. — К., 1997. — С.298.

³ Там само, с.269, 289-290.

⁴ Держархів Запорізької обл., ф.19, оп.1, спр.108, арк.47.

⁵ Там само, спр.117, арк.12.

⁶ Державний архів при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, ф.340, оп.1, спр.110, арк.11.

⁷ Ульяновський В.І. Назв. праця. — С.254.

⁸ Справочная книга Екатеринославской епархии за 1913 год. — Катеринослав, 1914. — С.452.

⁹ Цыпин В., прот. История Русской Православной Церкви. 1917-1990. — М., 1994. — С.38.

¹⁰ ЦДАВО України, ф.1072, оп.1, спр.4, арк.40.

¹¹ Див., напр.: Придніпровський край. — 1918. — 4 октября.

¹² Держархів Запорізької області, ф.19, оп.1, спр.108, арк.443.

Галина Ярова

Постать гетьмана Павла Скоропадського в експозиції Музею гетьманства

24 серпня 1991 р., продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, Верховна Рада Української РСР урочисто проголосила незалежність України. Це поклало початок багатьох державницьких починань на нашій землі.

11 березня 1993 р. розпорядженням Представника Президента України в м.Києві Івана Салія було створено Музей гетьманства на Подолі по вул.Спаській 16 б. А ще задовго до цього з далекого Нью-Йорка приїздив пан Маріан Кош і запланував заснувати Музей державності, тому й збирав для цього кілька років серед української діаспори гроші на реставрацію старовинного будинку, пам'ятки архітектури початку XVIII ст., з перебудовами у XIX ст.

Вже в серпні 1993 р. в музеї запрашувала виставка «Перші надходження до музею», на першому поверсі сформувалася постійна експозиція залу «Іван Мазепа — Великий Гетьман України» (за легендою, будинок, в якому знаходиться музей, належав Мазепі).

В 1995 р. громадськість України відзначала 50-річчя від дня смерті Павла Петровича Скоропадського. До цієї дати Музей підготував науково-практичну конференцію. На конференції були заслухані цікаві доповіді Г.Папакіна — «Архівні джерела до біографії П.Скоропадського», А.Буравченкова — «Скоропадський та його доба», В. Горелова — «Військова діяльність П.Скоропадського 1886-1917 рр.», В. Панченка — «Геральдика роду Скоропадських», С.Івахно — «Газета «Слово» як джерело з історії церковно-релігійного життя в Україні» та ін.

Одночасно в музеї була відкрита фотодокументальна виставка, присвячена гетьманові Павлу Скоропадському. То була перша виставка на честь гетьмана в музейних залах України, її метою було — показати широкому загалу, як за час існування Української Гетьманської Держави для утвердження незалежності зроблено набагато більше, ніж за наступні сім з половиною десятиріч.

Звичайно, великий вплив на створення нашої виставки, характер комплектування матеріалів, мала І Міжнародна науково-практична конференція з нагоди 120-ї річниці від дня народження Павла Скоропадського та 75-ї річниці проголошення Української Держави, що проходила в травні 1993 р. в Києві, Чернівці та Тростянці. Саме на ній ми познайомились з гетьманівною — пані Оленою Отт-Скоропадською, яка і завітала до Музею гетьманства вже восени 1995 р., щоб познайомитись з матеріалами виставки на честь свого батька. Щоразу буваючи в Україні, вона приходила до музею.

Пані Олена передала в дарунок Музею гетьманства матеріали з родинного зібрання Скоропадських, серед них:
- книга «За Україну. Опис подорожі Гетьманича Данила Скоропадського до Злучених Держав і Канади. 1937-1938»: Альберта, Канада. 1938 р.;

- книга Тараса Шевченка «Гайдамаки» з ілюстраціями О. Сластіона: Київ-Лейпціг, Коломия, Галицька накладня; Українське видавництво Вінніпег, 1919 р. (книга є другим виданням поеми Т.Г.Шевченка «Гайдамаки» з ілюстраціями О.Сластіона; перше здійснене в Петербурзі в 1886 р.). На звороті форзаца вгорі напис від руки синім чорнилом: «Її Вельможності Пані Гетьманівні Марії Павлівні з нагоди відвідин нашого табору. Міттенвальд. 22. VII. 1946 р.» і сім підписів;

- книга «Павло Скоропадський. Спогади.» — Київ, Філадельфія: Східно-Європейський дослідний інститут ім.В.Липинського, Інститут Української Археології, Інститут Східно-Європейських досліджень НАН України, 1995 р. На правому боці титулу напис від руки чорним чорнилом: «Олена Отт-Скоропадська. Київ. 5.10.1995»;

- гравюри Василя Масютіна «Гетьман Богдан Хмельницький» (54×41) та «Гетьман Іван Мазепа» (52×40). Ці гравюри були подаровані автором гетьману Павлу Скоропадському в 1934 р.

Також були передані два фрагменти плахти (65×50) гетьманівни Єлизавети Скоропадської, 1920-х рр., та повна плахта гетьманівни Олени Скоропадської, 1930-х рр.

Малюнок (41×32) герба родини Скоропадських, 1920-ті — 30-ті рр., з родинного архіву. Малювався сестрами Скоропадськими як зразок для вишивання.

Фотокопія портрету гетьмана Івана Скоропадського (70×55), писаного олією на полотні. На сіро-брунатному тлі погрудне зображення гетьмана. Зодягнений в металевий панцир з накинutoю киреєю, підбитою білим хутром. На грудях овальний, оздоблений перлами медальйон з портретом царя Петра.

Аналогічний портрет разом з іншими зображеннями гетьманів висів у галереї в родовому маєтку Скоропадських в Тростянці (Чернігівщина). В 1911-1913 рр. всі вони були сфотографовані Олександром Петрівною Скоропадською. В 1920 р. маєток був спалений, і портрети загинули. Під час перебування в еміграції гетьман замовив повторення деяких портретів за фотознімками. Серед відтворених був портрет І.Скоропадського. Зараз портрет перебуває в помешканні Олени Павлівни Отт-Скоропадської в Швейцарії.

Передано також дуже багато малюнків зразків для вишивання (всі жінки родини Скоропадських дуже гарно вишивали). Особливий інтерес у нас викликають малюнки зразка вишивки «Пернач» 1920-30 рр. На видовженому блакитному аркуші чорно-біле зображення пернача полковника з інкрустованою в середній рукояткою та різьбленими пластинами навершя. Таких зразків 5 одиниць.

Серед багатьох зразків малюнків для вишивання були: «Тризуб», «Гетьманська шапка», «Е.С.» — ініціали гетьманівни Єлизавети Скоропадської — та ще багато візерунків квітів, орнаментів тощо.

До родинної збірки Скоропадських, переданих гетьманівною Оленою Скоропадською, належать також поштові листівки з видами Києва та України, видані на початку ХХ ст. в Україні, Польщі, Швеції, підбірка малюнків з зображенням українських дівчат з різних етнографічних районів України в національному вбранні, видана в 1948 р. відомим видавництвом Г.Фіндайзена, та багато інших матеріалів.

Всі ці матеріали вперше широко експонуються в Музеї гетьманства на щойно відкритій виставці «Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава», яку творчий колектив музею та художник Микола Павлушенко підготували до 125-ї річниці від дня народження гетьмана та 80-ї річниці Другого гетьманату в Україні.

Велику допомогу в підготовці виставки надало видавництво «Софія-А» та його директор Олександр Лупанов.

На виставці представлено понад триста експонатів, більшість з яких вперше експонуються в Україні. Звичайно, нам би хотілося мати більше контактів з прихильниками гетьмана та гетьманського руху в діаспорі. Поки що, ми маємо кілька книг, виданих гетьманцями за кордоном, отриманих від бібліотеки ім. О.Ольжича та пана Ярослава Жмуркевича з Філадельфії, та фотознімки, переданих сестрами Вакуловськими з США.

Завжди будемо раді бачити в нашому музеї всіх прихильників української державності.